

РЕЦЕНЗИЯ

НА: дисертация за присъждане на образователна и научна степен „ДОКТОР” по научната специалност „Зоохигиена и организация на ветеринарното обслужване” на тема: „Влияние на зоохигиенните условия върху поведението на кучета, отглеждани в приемници”, разработена и представена от редовния докторант при катедра „Общо животновъдство”, секция „Ветеринарномедицинска хигиена, етология и патоетология” МЕХМЕД ЮКСЕЛ ХАЛИЛ – магистър ветеринарен лекар

ОТ: проф. д-р КИРИЛ ИВАНОВ ВАСИЛЕВ – избран за рецензент на 24.02.2017 г. в първото заседание на Научното жури – назначено със Заповед № 260/10.02.2017 г. на г-н Ректора на ТрУ – Стара Загора.

Дисертационната разработка ни бе предоставена като обичайно оформено и структурирано книжно тяло (вкл. в електронен вариант) в обем 192 стандартни страници, с включени в тях както следва: 3 стр. – Съдържание, 1 стр. – списък на Използваните 26 (10 на кирилица и 16 – на латиница) съкращения, 2 стр. – Увод, 66 стр. – Литературен преглед, 1 стр. – Цел и задачи, 9 стр. – Материал и методи, 34 стр. – Резултати, 41 стр. – Обсъждане, 2 стр. – Изводи и 2 стр. – Препоръки. Непосредствено след препоръките, в обем 10 страници са представени още: Справка за приносите на дисертационния труд, 3 броя Приложения и Списък на три броя публикации – свързани с разработката на дисертационния труд. Списъкът на използваната литература включва 185 източника, в т.ч. 22 – на кирилица и 163 – на латиница в обем 20 стандартни страници.

Общо в дисертационния труд са представени 45 фигури и 14 таблици. От общия брой фигури 24 имат фотодокументален характер, а останалите 21 фигури и 14 таблици представляват обобщения на данни от проведените научни изследвания.

Още краткият, но съдържателен увод убедително ни въвежда в неоспоримата актуалност на разработваната тематика, актуалност както от научноизследователски, така и от обществен интерес. И в случая се доказва тезата, че неудачни управленски решения водят най-често не до решаване, а до задълбочаване на наличните проблеми. Типичен пример в това отношение е неовладяната в продължение на почти три десетилетия популация на безстопанствените кучета в страната и проблемите, които те обуславят. Така, че мястото и времето на тази дисертационна разработка е тук и сега, ако се търси истинско и крайно решение на проблема.

Цел на разработката е да се проучи влиянието на зоохигиенните условия за формиране поведението на настанените в приемници безпризорни кучета, с оглед

усъвършенстване на програмите за борба и редуциране до поносими размери на безпризорната кучешка популация в България. Така формулираната цел е наложила за нейното постигане решаването на четири задачи:

1. Да се проучи зоохигиенния статус на десет приемници за безстопанствени кучета, разположени в различни географски райони на страната.
2. Да бъдат дефинирани и определена степента на значимост на различните хигиенни ветеринарномедицински фактори за правилното групиране на кучета в приемници, за изграждане на стабилна йерархия, успешно вторично социализиране и недопускане развитие на патоетология.
3. Да се установят и класифицират основните зоохигиенни фактори влияещи за появата и развитието на патоетологичните промени при безпризорни кучета в приемници.
4. Да бъдат предложени корекции и допълнения към програмата за отглеждане на кучета в приемници, както и за намаляване на безпризорната кучешка популация в страната.

Обследвани са общо 10 приемника за временно приютяване на безпризорни кучета, в т.ч.: три – в град София и София област и по един – в област Пловдив, област Стара Загора, област Бургас, област Варна, област Русе, област Добрич и област Кърджали – всички общинска собственост. Подборът на приемници е съобразен с административно-териториалното деление и природоклиматичните и демографски зони в страната. Освен технологичните решения, обект на проучване в приютите са били и определени биохимикофизични зоохигиенни фактори в помещенията за настаняване и общо 183 броя безпризорни кучета – разпределени в 16 групи и 6 опитни постановки за определяне влиянието върху тях на 6 фактора, както следва: F_1 – пол, F_2 – брой настанени кучета в един бокс, F_3 – едрина, F_4 – подова площ за едно куче; F_5 – визуален контакт и F_6 – темпераментална съвместимост (контролни групи 3 броя).

Естеството, целта и задачите за изследване са наложили на докторанта използването на комплекс от научноизследователски методи. Биохимикофизичните зоохигиенни фактори в помещенията за настаняване на уловените бездомни кучета са установени по стандартните методи за изследване на хигиенни показатели в животновъдни ферми. Категоризацията на приемниците е осъществена по методика разработена в катедрата преди няколко години. Същността и честотата на

патостологичните прояви при настаняваните са били наблюдавани визуално, включително с видеокамера и фотодокументирани. Типизирането на нервната система е осъществено по етологичния метод на Брето. Чрез наблюдение, регистрация и анализ на страхови и агресивни прояви е определена степента на социализация на приеманите кучета по методика – внедрена от БАБХ. Ползвана е и определена част от методологията на емпиричното социологическо изследване (анкета с открити въпроси). Установените инструментално параметри на микроклиматичните показатели в обектите са обработени статистически.

Без да игнорираме дефинираните задачи ще отбележим, че в структурно отношение дисертационната разработка очертава следните сфери на изследвания и постижения:

1. Проучване върху разположението, капацитета, архитектурните и строителните решения на приемници за кучета – общинска собственост. В тази сфера авторът е осъществил с много добро качество самостоятелно документиране, като коректно е обозначил и ползваните чужди фотодокументи за целите на своето изследване.
2. Инструментално изследване на набор от 6 броя микроклиматични показатели във всеки един от определените обекти. Отнася се до показателите $T^0, R\%$, Vm/s , ниво на шум, осветеност, наличие на вредни газове – CO_2 , NH_3 и H_2S – всички измервани в три сезона – пролет, лято и зима. Данни са с неоспорима стойност.
3. Изследване и анализ върху основните параметри на технологията на отглеждане и функционирането по предназначение на общинските приемници. В тази сфера аналитично са изследвани следните основни технологични моменти: улавяне на безстопанствените кучета, прием – клиничен преглед и настаняване, режими на хранене и поене, ветеринарномедицински третираня и здравеопазване, поддържане на хигиената в обектите (торопочистване) и др. В тази сфера са представени и някои статистически данни, характеризиращи дейността в приютите: приети, осиновени, евтаназирани и умрели кучета, както и резултата от хигиенната преценка и категоризирането на базите за настаняване.
4. Определяне типа нервна система (темперамента) и нейното значение за формиране на поведенчески отклонения при неправилно групиране и нарушени зоохигиенни условия в приемниците.

По структуроопределящите елементи на дисертацията и представените резултати държим да отбележим следното:

- Независимо от значителния обем на Литературния преглед (66 стр.) приемаме, че същият е съотносим в значителна степен с общия обем и останалите части на труда. Отбелязваме още, че прегледът е целенасочен и строго подчинен на идеята на разработката, не се забелязват респ. установяват излишно включени автори. Съпоставянето на структурата на прегледа с формулираните цел и задачи на изследването подсказват тяхната логична субординация и взаимовръзка.
- Анализът на методологичната част на разработката показва овладяването на богат набор от методи, които надхвърлят специфичните рамки на зоохигиената като наука, както и интегрирането им с част от методологията на мениджмънта (на управлението). Несъмнено тази интеграция е наложена от естеството на проблема, а именно неовладяната в продължение на почти 30 години популация на скитащите в страната кучета. От тази гледна точка съчетаването на типично зоохигиенните с методите на мениджмънта намираме за особено сполучливо, тъй като по този начин се стига до намиране на правилното решение на проблема.
- Тридесет и четирите страници на раздела „Резултати” – изложени стегнато и с много добро онагледяване са несъмнено доказателство за огромния обем добросъвестни проведени теренни научни изследвания. Обстоятелствата обаче, че са формулирани 4 задачи по условие, а разделът е съставен от 11 подраздела, номерирани от 5.1. до 5.11, без да са съотнесени към номера на съответната задача затрудняват и забавят тяхното анализиране. Горното впечатление се формира според нас от възприетият последователен подход на номериране на отделните части и подчасти, при което частите са номерирани от № 1 до № 12, а подчастите са повече от 30 и всяка има съответен номер. Подобен подход вероятно цели внушението за системност на представянето, но независимо че е масова практика, ползването на този подход не намираме за особено удачен, въпреки масовата му употреба и в други дисертации.
- Независимо от направената по-горе бележка отбелязваме, че разделът Резултати показва достигнато от дисертанта високо ниво на умения и квалификация за провеждане на научни изследвания по

ветеринарномедицинска хигиена в животновъдството, както и за събирането на достатъчно разнообразни и подходящи за целите на научни изследвания данни, които подкрепят или отхвърлят една или друга научна хипотеза. Технологичните решения на приемниците за отглеждане на безпризори кучета са детайлно проучени, параметрите на микроклиматичните условия, почти всички елементи на технологичния режим съобразно възприетата технология на отглеждане, категоризирането на приемниците, технологичното решение за групиране при настаняване, патологичните прояви и факторите от които се обуславят, и т.н. са извършени внимателно и задълбочено. Това позволява на докторантът по един почти безупречен начин да развие и докаже в раздел Обсъждане идеята си за решаване на проблема безпризорни кучета.

Може определено да се твърди, че разделът Обсъждане е ключов за дисертационната разработка: той е монолитно свързващото звено между резултатите от изследването и изводите и препоръките на разработката. Това се дължи на задълбочения анализ, разбирането на сложността и желанието да се даде трайно макар и в известна степен-неординерно, за страната решение на проблема. Приятно впечатлява овладеният полемичен стил на изказ в обсъждането.

Заслужават внимание теоретичните съждения на автора, свързани с обективизиране и обогатяване на правната терминология в нормативната уредба на проблемите с безстопанствените кучета. Възприемаме идеята на автора приютите да бъдат наричани приемници ако се вземе решение бездомните кучета да не бъдат връщани на терен, а оставени в тях (приемниците) до осиновяване, евтаназия (ако е наложителна) или до края на живота им. Насочваме вниманието към лансирания термин „безпризорни кучета“. Идеята да се ползва един термин за обозначаване на тази категория животни заслужава внимание, но точно предлаганият термин е чуждица, която има еквивалентен превод на български език, а именно – „бездомен“ (РУСКО-БЪЛГАРСКИ ПРЕВОДАЧ- онлайн). Бихме препоръчали и анализ за употребата и изписването на термина „темпераментна“ и „темпераментална“ (примерно-... съвместимост). Считаме за по-удачна употребата на първия вариант. Практически темпераментален се състои от две части, производни на думите темперамент и ментален, при което едната означава индивидуални психически свойства, а другата (ментален) освен „душевен, психически,“ означава още ментален процес, ментален обект (образът на дядо

Коледа например) и пр..Моля тези съждения да се възприемат като препоръчителни, тъй като вземаме под внимание фактът, че терминът е буквално транскрибиран от чужд език.

Несъмнено е, че с дисертационната разработка се правят оригинални и потвърдителни приноси, посредством които се трасира пътят по който да се достигне до кардинално решение на проблем – „висящ” с десетилетия пред обществото. Логично е да се мисли, че най-добър анализ на проблема и най-доброто му решение могат да дадат хората – специалисти, които имат професионална подготовка, призвание и качества да са свързващото звено – мостът между човека, останалата част от животинския свят и обществото. Несъмнено е, че със своята разработка дисертантът прави убедителна заявка да бъде част от това свързващо звено.

В заключение: Обстоятелствата, че

1. Кандидатът успешно е приключил курса на обучение в редовна докторантура.

2.Изпълнил е всички препоръчителни критерий на Ветеринарномедицинския факултет за получаване на научна степен „Доктор” (участие в изследователски проекти, участие в един национален научен форум, общо 3 научни публикации в списание без импактфактор, в т.ч. 1 самостоятелна на английски език и 2 в съавторство – на английски език като водещ автор, и на български).

3. Задълбочено е анализирал и прави обосновани предложения за корекции в технологичните режими и системата за одити на приемници за бездомни кучета.

4. Куражът на дисертанта да предложи и защитава решения за проблем който е предизвикателство за менталните способности на всички видове власти.

5. Положителната оценка, която даваме като цяло на разработката
ни дават основания да предложим на уважаемите членове на Научното жури, назначено със заповед № 260/10.02.2017 г. на г-н Ректора на Тракийски университет – Стара Загора да присъди образователната и научна степен „ДОКТОР” на магистър ветеринарен лекар МЕХМЕД ЮКСЕЛ ХАЛИЛ

28.03.2017 г.

Стара Загора

РЕЦЕНЗЕНТ:

(проф.д-р Кирил Василев)

